

ELŐSZÓ BERTÓK LÁSZLÓ HAGYATÉKBAN TALÁLT VERSEIHEZ (2.)

A hagyaték legváratlanabb találat az 1981-es *Tárgyak ideje* kötet ikonikus, kétrészes hosszúversének, a *Dédapám, március*nak a folytatási kísérlete. Az 1979. március 12–23. között íródott hosszúvers jelentősége, hogy a rendszerváltást megelőzően Bertók talán abban írt a legnyíltabban az 1955-ös meghurcoltatásáról. Mind ez ideig sejteni sem lehetett, hogy lenne (sőt, egyáltalán lehetne) harmadik része is. Ennek persze az az oka, hogy az ismert két rész a betyárokkal barátkozó dédnagypa alakjával írja egybe az ÁVH által meghurcolt beszélőt. A harmadik, most megtalált rész viszont másként fikciós mű, hiszen elsősorban nem a családi emlékezetből és a személyes történetből indul ki, hanem a hidegháborús korszak félelmeit, a harmadik világháború kirobbanásának és az atomháborúnak a lehetőségét veszi alapul. Ambíciói szerint ez a harmadik rész olyan „civilizációvers” lenne, mint amilyen például nem sokkal később az 1984-es *Ágakból gyökér* kötetben az *Ím, itt, leghátul, legelől*. Ez a párhuzam amiatt sem légből kapott, mivel mindkét szóban forgó vers kiinduló szituációja egy-egy allegorikusan értendő (vonat)utazás, bár komoly szövetségse-rű egyezést nem vettem észre, nem kizárt, hogy az élménymag azonos.

A függelékbe felvett szövegek közül talán ez, a *Dédapám, március* 3. a legkényesebb. A hosszú versrészlet valószínűleg nincs végigírva. Nehéz eldönteni, hogy a megtalált szöveg a készülség milyen állapotában van: a nagy része gépiratos, viszont számos kézjegy tarkítja. Bertók több részletet, hol egy-egy szót, hol összefüggő sorokat jelölt meg magának húzásra vagy átírásra, amelyek közül a legtöbbször nem áll új verzió, hogy azokat átvezetve alakulhasson ki a véglegesnek tekinthető vers. Ugyanakkor a megjelölt részletek egyszerű törlése sem opció, mivel megtörné a szöveg folyását. Az itt olvasható „zárlat” szintén kényes: négy gépelt oldal után, az ötödik tetején csupán három kézírásos vessor olvasható, egy tollal, kettő ceruzával, ám az utóbbiakat hullámos vonallal át is firkálta a szerző. Hogy a szöveg befejezetlen, az előzményekkel kompozicionálisan nem összedolgozott, az is mutatja, hogy amíg a publikált első két résznek a dédapa folyamatos vonatkoztatási pontja, ami által a dédapa beleíródik a lírai énbe és fordítva, a lírai én a dédapa alakjába, addig ebben a harmadik részben csupán egyszer kerül elő, akkor is szórmentén. Ha arról nincs is szó, hogy Bertók László társszerzőjéül szegődtem, ahhoz, hogy az ikonikus vers harmadik epizódját közreadhassam, kénytelen voltam eldöntetlen szöveghe-lyekről dönteni, olykor a szerzői korrektúrát felülbírálni.

A következő, *Csak egy vén bolond* című vers a Bertók-líra fontos témáját-témáit és vers-típusait árnyalják tovább: a versírásról, a költészetről gondolkodó verset, valamint az időskorral járó testi-szellemi tapasztalatok ábrázolását. Formanyelvi szempontból azonban érdekességnek tekinthető a szakaszokat záró refrén. A refrén alakzata nemcsak az 1998-as *Deszkatavasz* kötet anyagára – mellyel a vers egyívású – nem jellemző, hanem általában véve az életműre sem. Meglehet, hogy emiatt nem publikálta a verset. Ugyanis volt arra példa az évtizedek során, hogy Bertók amiatt hagyott ki verseket, mert poétikai-formanyelvi okokból nem illettek az adott kötetkompozícióba. Ilyen volt például a szintén a *Deszkatavasz*ban megjelent *Öngürü csitáti* című „halandzsavers”, amely valójában

1986-ban, a szonettkorszak kezdetén íródott, ám a szonettek közül kilógott volna, így aztán tizenkét évig parkolt a fiókban.

A *Még mindig kihalássza valaki* „hosszúka”, vagyis a gondolkodást, a szöszmötölést formanyelvileg-grammatikailag is színre vivő szabadvers. Keletkezési dátuma alapján egyértelmű, hogy a 2007-es *Hangyák vonulnak* kötet megjelenése után született. S ugyan a 2014-es *Ott mi van?* kötet tartalmazott még újabb hosszúkákat, vélhetően a hármas számisztika szervezőelve miatt maradt ki abból a kötetből, ugyanis a kötetben így huszonegy darab hosszúka, harminchárom pillanatka és tizenöt csokor firka szerepelt.

Feltehetően az iméntihez hasonló okból nem jelent meg kötetben a *Mintha azért is, hátha egyszer* című „pillanatka”. A vers már a 2010-es *Pénteken vasárnap* kötet megjelenése után keletkezett, aztán vélhetően az *Ott mi van?* összeállításakor a hármas szám bővületében kialakított ciklusrendbe ez már nem fért be, Bertók ezt ítélte kihagyhatónak vagy ízlése szerint akár gyengébbnek. Bár egyszer-egyszer találtam – szignóval is ellátott – feljegyzéseket a versek gépiratán – vajon későbbi önmagának szánta ezeket? az utókornak? –, ennél a versnél nem derült ki, miért hullott ki a rostán.

Az itt és a megelőző lapszámban közölt versek egy jelentős, nagy formátumú költői műhelybe engednek betekintést. S megismétlem: 2025 késő őszén, vagyis most – amikor a Kedves Olvasó ezt olvassa – már nemsokára napvilágot látnak Bertók László összegyűjtött versei a *Magvető* Kiadónál, a függelékben mintegy kétszáz olyan szöveggel, amelyek korábban kötetben nem szerepeltek, s mintegy két tucat mindeddig közöletlen verssel. Ezekből ad ez a válogatás ízelítőt.

B E R T Ó K L Á S Z L Ó

Dédapám, március 3.

Én, ki a harmadik világháborút,
azt is elkerülném, de megérhetem,
ha mégsem patkolok el rövidesen
természetes halállal, ha van ilyen
egyáltalán még, vagy mégsem szállok ki
robogó gyorsvonatból önkényesen,
azt játszva, hogy valamit önkéntesen
választottam mégis, s mielőtt velem
történne meg a világtörténelem,
emberi méltóságom tudatában
befejezem, amit nem én csináltam,
én, aki egy végtelen utazásban
veszek részt, és most éppen kitekintek
az ablakon, mindeddig ismeretlen
szólításra, mondhatnám, pillanatnyi
ideig csak, betöltve valamennyi
törvényt mégis, mint része az egésznek,
vergődve az élet törvényeiben,